

УДК 159.96:351.745.7

Охріменко Іван Миколайович,

професор кафедри юридичної психології
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8813-5107>;

Пронтенко Костянтин Віталійович,

професор кафедри фізичного виховання,
спеціальної фізичної підготовки і спорту
Житомирського військового інституту
імені С. П. Корольова, доктор педагогічних
наук, професор

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0588-8753>

ВПЛИВ УМОВ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ЕМОЦІЙНИЙ СТАН ТА РІВЕНЬ ЗДОРОВ'Я ПРАВООХОРОНЦІВ

Процес підготовки працівників поліції до ефективного виконання професійної діяльності розглядається як поступовий і послідовний перехід від теоретичних знань та уявлень про основні закономірності у взаємодіях, правила й умови поведінки щодо формування відповідних умінь та навичок. Вчені [1–3] зауважують, що професійне навчання (професійна підготовка) поліцейських – це соціальний і педагогічний процес, через який опосередковано виявляється соціальне замовлення на спеціаліста – фахівця правоохоронних органів, здатного ефективно виконувати завдання та функції, покладені на нього як представника держави й виконавця закону.

Науковці [4, 5] справедливо зазначають, що службова діяльність правоохоронців супроводжується значною кількістю негативних чинників, серед яких: ненормована тривалість робочого дня й тижня, гіпокінезія та гіподинамія, нервово-емоційне напруження, розумові перевантаження та стреси тощо. Вплив зазначених негативних чинників викликає комплекс функціональних розладів, які поширюються на функції серцево-судинної, нервової, дихальної систем, опорно-рухового апарату та призводять до порушення обміну речовин [6, 7]. Систематична дія цих чинників може спричинити виникнення різних захворювань основних систем організму та погіршення стану здоров'я поліцейських.

Слід також зауважити, що недостатній рівень здоров'я кандидатів на службу до Національної поліції не дозволяє повною мірою забезпечити ефективне протікання етапів професійного становлення. Основними причинами низького рівня здоров'я кандидатів на службу є: зниження життєвого рівня в країні; підвищення нервово-психологічного напруження внаслідок ведення

бойових дій на території України та соціально-економічної нестабільності суспільства; недостатня рухова активність тощо.

З метою визначення емоційного стану та рівня здоров'я правоохоронців нами були проаналізовані наведені показники різних категорій поліцейських (n=104), які перебували на курсах підвищення кваліфікації у Національній академії внутрішніх справ (м. Київ, Україна) у 2022-2023 роках. Залежно від характеру й специфіки проходження служби весь постійний особовий склад Національної поліції розподіляється на три категорії. *1 категорія* – поліцейські підрозділів поліції спеціального призначення (у тому числі, КОРД) (n=35). Основними позиціями, що визначають специфіку службової діяльності таких поліцейських, є: постійна рухова активність, робота на повітрі, систематичні екстремальні ситуації, здійснення спеціальних оперативно-тактичних дій тощо. *2 категорія* – поліцейські територіального (відокремленого) підрозділу органу поліції (n=37). Особливості службової діяльності поліцейських 2-ї категорії передбачають: робота в змішаному режимі активності, ситуативні екстремальні ситуації, посередня конфліктність, помірна інтелектуальна насиченість й ні. *3 категорія* – поліцейські структурного підрозділу апарату Національної поліції, апаратів територіальних (міжрегіональних) органів, закладів (установ) (n=32). Специфіка професії даної категорії поліцейських передбачає: переважно кабінетний варіант службової діяльності, помірний режим активності, значна інтелектуальна насиченість, емоційна виснаженість, шаблонність дій тощо.

Емоційний стан поліцейських визначався за методиками: «Самооцінка емоційного стану» (показники-шкали: П1 – «спокій – тривожність»; П2 – «енергійність – втомленість»; П3 – «піднесеність – пригнічення»; П4 – «почуття впевненості в собі – почуття безпорадності»); «САН» (самопочуття-активність-настрій); «Оцінювання ситуативної тривожності». Здоров'я поліцейських оцінювалось за експрес-методикою Г. Л. Апанасенка, в основу якої покладені показники фізичного стану організму.

Аналіз показників емоційного стану поліцейських за методикою «Самооцінки емоційного стану» засвідчив, що за всіма досліджуваними шкалами найгірший рівень виявлено у поліцейських 3-ї службово-посадової категорії. У переважній більшості поліцейських 3-ї категорії емоційний стан у момент дослідження характеризувався такими твердженнями анкети: «Дещо стурбований, почуваю себе скуто, трохи стривожений»; «Переживаю деяку заклопотаність, страх, турботу або невизначеність. Знервований, хвилююсь, роздратований»; «Почуваю себе трохи пригніченим»; «Настрій пригнічений і дещо сумний»; «Почуваю себе досить нездібним».

Аналіз показників самопочуття, активності й настрою за методикою «САН» (самопочуття-активність-настрій) продемонстрував, що у поліцейських 3-ї категорії визначено найгірші показники. За

9-бальною шкалою рівень емоційних станів поліцейських 3-ї категорії є недостатнім для ефективного виконання завдань службової (навчальної) діяльності на етапі професійної активності. Дослідження ситуативної тривожності у поліцейських під час навчання на курсах підвищення кваліфікації показало, що найгірше значення виявлено у поліцейських 3-ї категорії (47,05 у.о.), але достовірної різниці між показниками працівників усіх трьох категорій не визначено ($p > 0,05$). При цьому показники тривожності у поліцейських 3-ї категорії оцінюються як «високий рівень тривожності».

Аналіз стану здоров'я у поліцейських різних категорій засвідчив, що найнижче значення виявлено у правоохоронців знову ж таки 3-ї категорії – (3,41±0,42) балів. У працівників 2-ї категорії рівень здоров'я є вищим на 0,74 балів і становить (4,15±0,37) балів, але достовірної різниці між ними не виявлено ($p > 0,05$). Найвищий рівень фізичного здоров'я зафіксовано у поліцейських 1-ї категорії – він становить (7,02±0,39) балів та є достовірно вищим, порівняно з рівнем здоров'я поліцейських 2-ї категорії на 2,87 балів ($p < 0,001$), а 1-ї категорії – на 3,61 балів ($p < 0,001$).

Відповідно до експрес-методики Г. Л. Апанасенка, рівень здоров'я у правоохоронців 3-ї категорії оцінюється як «низький»; 2-ї – як «нижчий від середнього»; 1-ї – як «середній». Дослідження стану здоров'я правоохоронців засвідчило, що найгірший наявний рівень здоров'я виявлено у поліцейських 3-ї категорії, що свідчить про необхідність пошуку шляхів його покращання у процесі професійної діяльності з метою сприяння процесу їх адаптації до специфічних умов служби під час воєнного стану, зміцнення їх здоров'я, підвищення ефективності службової діяльності.

Аналіз стану здоров'я поліцейських 3-ї категорії залежно від попереднього виду професійної діяльності дозволив встановити, що у поліцейських 1-ї групи рівень є найвищим – 4,28 балів. Це значення є вищим, ніж у поліцейських 2-ї групи на 0,53 бала ($p > 0,05$) та на 1,44 бала ($p < 0,05$) – ніж у поліцейських 3-ї групи. Різниця між рівнями здоров'я у поліцейських 2-ї та 3-ї груп становить 0,91 бала, але є недостатньою ($p > 0,05$).

За результатами проведеного дослідження виявлено, що у поліцейських 3 категорії рівень показників психоемоційного стану та здоров'я є найгіршим. У більшості поліцейських рівень здоров'я оцінюється як низький та нижчий від середнього. Наприкінці дослідження рівень здоров'я нижчий від середнього зафіксовано у 58,1 % поліцейських; низький – у 21,4 %; середній – у 16,9 %; вищий від середнього – усього у 3,6 %; високий рівень не виявлено у жодного поліцейського. Важливо зазначити, що у процесі служби рівень здоров'я досліджуваних піддається змін.

Отже, проведене емпіричне дослідження засвідчує суттєвий негативний вплив незвичних умов і особливостей службової діяльності на емоційний стан поліцейських. Разом із тим, організація службової

діяльності сучасних правоохоронців недостатньо ефективно сприяє зміцненню їх здоров'я, що обумовлює необхідність пошуку шляхів його збереження, сприяння процесу їх адаптації до умов служби, фахового розвитку, підвищення ефективності подальшої службової діяльності.

Серед практичних рекомендацій щодо удосконалення комплексу заходів з організації та управління службою слід виокремлювати два ключові підходи.

1. В межах *ресурсно-управлінського підходу* заходи з психологічного стимулювання мають передбачати пом'якшення дії на особистість деструктивних чинників службової діяльності, зокрема:

- організаційний розвиток і об'єднання робочих груп працівників;

- запровадження високої корпоративної культури та сприятливої атмосфери функціонування колективу;

- компетентна управлінська підтримка персоналу;

- ефективне управління, що адекватно відповідає стадії розвитку конкретної правоохоронної структури;

- визначення стандартів формальної й неформальної поведінки працівників;

- кваліфікаційне кар'єрне зростання персоналу;

- чітка й виважена система стимулювання поліцейських тощо.

2. У межах *відновлювального підходу* психологічна підтримка охоплює заходи з відновлення психоенергетичних ресурсів особистості правоохоронців та подолання негативних наслідків професійного стресу. Цьому сприяє проведення різних корекційних і реабілітаційних тренінгів, використання кімнат психологічного розвантаження, організація корпоративних свят тощо. Основною метою таких заходів має бути створення комфортного психологічного середовища, що сприяло б розумінню пересічним працівником власного стану і стану оточуючих, відновлення фізичних і душевних сил, виробленню адекватної оцінки робочих процесів, напрацюванню навичок безконфліктного спілкування, креативного мислення тощо.

Список використаних джерел

1. Cunha, O., Carvalho, F., de Castro Rodrigues, A., Cruz, A. R., Gonçalves, R. A. (2022). Attitudes of police recruits towards offenders: The impact of the police training on attitudinal change. *Journal of Police and Criminal Psychology*, 37, 162–172. <https://doi.org/10.1007/s11896-021-09484-5>.

2. Fuchs, M. (2022). Challenges for police training after COVID-19. *European Law Enforcement Research Bulletin*, SCE 5, 205–220. <https://doi.org/10.7725/eulerb.v0iSCE%205.480>.

3. Okhrimenko, I., Perkatyi, R., Topchii, H., Andrusyshyn, Y., & Ponomarenko, A. (2022). Level of self-educational competence of cadets of higher educational institutions with specific training environment. *Revista*

Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala, 14(3), 66–87. <https://doi.org/10.18662/rrem/14.3/598>.

4. Teckchandani, T., Krakauer, R. L., Andrews, K. L., Neary, J. P., Nisbet, J., Shields, R. E., Maguire, K. Q., Jamshidi, L., Afifi, T. O., Lix, L. M., Sauer-Zavala, S., Asmundson, G. J. G., Krätzig, G. P., & Carleton, R. N. (2023). Prophylactic relationship between mental health disorder symptoms and physical activity of Royal Canadian Mounted Police Cadets during the cadet training program. *Frontiers in psychology*, 14, 1145184. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1145184>.

5. Cleary, H. M. D., & Warner, T. C. (2016). Police training in interviewing and interrogation methods: A comparison of techniques used with adult and juvenile suspects. *Law and Human Behavior*, 40(3), 270–284. <https://doi.org/10.1037/lhb000175>.

6. Bondarenko, V., Okhrimenko, I., Bilevych, N., Rohovenko, M., Tsurkan, O., & Holyk, V. (2022). Tendency of dynamics of physical and mental working capacity of law enforcement officers at different stages of their professional activities. *Acta Balneologica*, 64(4), 358–362. doi: 10.36740/ABAL202204115.

7. Carminatti, S., Gallon, S., Costa, C., & Corte, V. F. D. (2021). The meanings of work and masculinity: A study with military police officers. *Research, Society and Development*, 10(15), e79101522664. doi: 10.33448/rsd-v10i15.22664.

УДК 159.942

Пампура Ігор Іванович,

старший науковий співробітник Державного науково-дослідного інституту МВС України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7202-1391>;

Барко Вадим Вадимович,

провідний науковий співробітник Державного науково-дослідного інституту МВС України,
кандидат педагогічних наук, старший дослідник

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3836-2627>

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДИНАМІКИ ПЕРЕЖИВАННЯ ПРИ ВТРАТІ БЛИЗЬКОЇ ЛЮДИНИ

Психологу в консультаційній роботі з родичами загиблих важливо враховувати особливості динаміки їх психічних станів. Фахівці відмічають декілька періодів в розвитку психічних станів сімей воїнів.

Початкова стадія – етап очікування – для якого властиве яскраво виражене нервово напруження, обумовлене надією на помилковість інформації, щодо загибелі учасника бойових дій. В цей період у